

МІЖЗОРЯНА НЯНЬКА

I

Зореліт "Серце" летів до зірки Епсілон Ерідана. Екіпаж одержав надзвичайно важливе завдання. Два роки тому міжпланетна обсерваторія виявила у радіоспектрі цієї системи пульсуючі сигнали. Видатні вчені вважали, що ці сигнали штучного походження. Вони, безумовно, йшли з якоїсь планети — супутника Епсілона. Після багатомісячних дискусій Космічна Рада Землі відрядила зореліт вищого класу "Серце" для перевірки цього припущення. Експедицію очолив досвідчений космопілот Сергій Полум'яний. З ним полетіло ще одинадцять вчених та інженерів, у тому числі й дружина командира — Марія.

Два місяці могутні двигуни розганяли корабель до субпроменевої швидкості. Спеціальні каюти захищали космонавтів від шкідливого впливу перевантаження. На третій місяць двигуни вимкнулись і зореліт по-мчав по інерції. Тоді автоматично вступила до ладу система штучного тяжіння, і на кораблі почалося нормальне життя.

Одного дня (хоча дні на кораблі рахували умовно) члени екіпажу зібралися в кают-компанії, щоб відсвяткувати радісну подію. Дружина командира Марія народила двох близнят, двох красенів синів. Розчулений, щасливий батько приймав поздоровлення. Космонавти забажали побачити нових членів екіпажу, але Полум'яний запротестував — новонароджені ще знаходилися у спеціальному ізоляторі. Вони мусли пройти медично-біологічну підготовку перед тим, як жити у спільних приміщеннях.

І ось трапилося лихо — Всесвіт послав підступний удар Він був нечутним, невидимим. Космонавти разом відчули одне: могутня, неблаганна ворожа хвиля владно пронизує їх тіло, паралізує мозок,

нищить кліти-ни. Біолог Софія, вже на грані непритомності, поглянула на контрольні автомати і схопила командира за руку. Полум'яний, заплющивши очі, блідий, мов мрець, лежав, знесилено відкинувшись у кріслі. Софія з останніх сил струснула його, закричала:

— Капітане! Ми потрапили в потік радіації... Він перевищує норму... в мільйони разів...

— Значить... кінець, — прошепотів Сергій.

Згасаючим поглядом він подивився навколо. Товариші лежали в кріслах, на підлозі кают-компанії. Вони помирали, і не було такої сили у світі, яка могла б урятувати їх. Софія знеможено заплющила очі:

— Прощайте, капітане... Не забудьте дітей...

Полум'яний безтямно розплющив очі. Що вона сказала? Про дітей? Про його синів? Вони теж загинуть? Ні, ні. Ізолятор оточений потужним магнітним полем, радіація туди не проникла. Яке щастя! Марія з ними. Во-на теж уміє вести зореліт... Вона доведе його до Землі... і збереже синів...

Сергій напружив останні сили, звівся і, переступаючи через тіла товаришів, добрався до пульта зв'язку. Слабіючою рукою ввімкнув сигнал тривоги. І в ту ж мить почув болісний вигук за спиною:

— Сергійку! Що трапилось?

Полум'яний різко повернувся, тримаючись руками за пульт.

У дверях кают-компанії стояла Марія. її обличчя було блідим і нажаханим. Вона дивилася на тіла товаришів і нічого не могла зрозуміти.

— Тікай... — прохрипів Полум'яний. — Тікай в ізолятор...

Марія, не розуміючи попередження, кинулася до чоловіка, схопила його за плечі. Її сині очі були сповнені відчаю і болю.

— Сергійку... Що з вами? Сергійку! Чому ти мовчиш?

Полум'яний поволі сповзав на підлогу. Тіло його важніло, синява повзла по обличчю. Марія відчула, як хвиля млості і безсилля передається їй від чоловіка. А командир шепотів, ледве ворущачи пересохлими вуста-ми:

— Радіація... Страшний потік... Тікай в ізолятор... Там безпечно... Сини... Сини... Земля...

Сергій замовк. Останнє болісне зітхання вирвалося з його грудей. І все. Більше не чути нічого. Марія за-кам'яніла над тілом чоловіка, не в силі думати, розуміти, діяти.

Та ось до її свідомості дійшли слова Сергія. Сини... Їх треба врятувати. Вони — єдина надія. Марія повільно встала. Голова паморочилася, навколишні предмети ніби розпливалися в імлі. Зірки в ілюмінаторах кают-компанії злилися в огняні нитки, які звивалися спіраллю і утворювали химерний блискучий клубок.

Марія добралася до дверей, тримаючись за виступи стін. Вийшла в коридор. Слабючий мозок вперто на-гадував: сини... сини... треба рятувати синів... тільки б устигнути...

Вона зупинилася біля аптечки, прийняла активізуючий препарат. Свідомість трохи прояснилася. Марія зайшла в центральну каюту, байдуже подивилася на пульт управління. Зореліт із субпроменевою швидкістю мчить до далекої зірочки. Хто тепер поведе його? Хто виконає завдання Землі?

Якби хоч трохи сили... Щоб повернути корабель назад... провести розрахунки, щоб зореліт не загубився в космосі... а вернувся на Землю...

Марія попрямувала до виходу, який вів до ізолятора. Біля самих дверей її зупинив дзвінкий, спокійний голос:

— Маріє. Вам не можна входити в ізолятор.

Жінка повільно обернулася. Довго не могла збагнути — хто ж це говорить? Ага. Це голос УРа — Універсального Робота. Ось він стоїть біля пульта пілота — голубий ящик із двома руками-маніпуляторами. УР, або, як його ніжно звали космонавти, Урчкк, був чудовим розумним автоматом. Він зберігав у своїй електронній пам'яті всю інформацію, зв'язану з польотом корабля, а також виконував необхідні розрахунки в будь-якій галузі фізико-математичних наук. І ось тепер Урчик звертався до Марії з попередженням. Його очі-приймачі зовнішньої радіації — блискалки червоними вогниками, з динаміка — маленького чорного отвору на грудях — зно-ву почулися слова:

— Ви заражені радіацією, Маріє. Ваше тіло швидко руйнується.

— І я вмру? — вражено прошепотіла жінка. — Я не зможу врятуватись, Урчик?

— Ні, — відповів автомат. — Ви помрете через кілька хвилин. Але що трапилося? Хто вас опромінив?

— Загинули всі члени експедиції, Урчик... Корабель потрапив у надпотужний потік радіації...

— Треба повідомити Космічну Раду Землі, — діловито заявив УР. — Хай зважать на цю інформацію при наступних експедиціях.

Марія знесилено опустила в крісло, безнадійно сказала:

— Хто повідомить? Хто поверне зореліт на Землю?

— Я, — лаконічно сказав автомат.

Марія здивовано поглянула на нього. І зненацька радісна іскра надії пронизала її свідомість. Так! Це справді можливо! Урчик може довести корабель до Землі. І більше того... Можна спробувати... хоч це й божевілля... спробувати, щоб він доглядав синів, коли вона помре... Він розумний, Урчик. Він зможе. Треба лише годувати їх УП... і доглядати їх... їм буде тяжко, на самоті, без людей... але вони виживуть і повернуться на лобу Землю... на рідну планету...

— Урчик, — несміливо сказала вона, з надією заглядаючи в його червоні очі. — Це чудово, що ти зумієш повернути корабель... Але в мене є ще одне... прохання...

— Говоріть, Маріє...

— Я народила двох синів, Урчик...

— Що таке "сини"?

— Двох маленьких людей. Таких, як і всі інші космонавти, тільки ще несвідомих...

— Я зрозумів, — заявив автомат. — Вони ще не здобули необхідної інформації для нормальної діяльності.

— Так, Урчик. Так, друже... І вони залишаться без догляду... Я скоро помру... Ти сам бачиш...

— Ви хочете, Маріє, щоб я доглядав їх?

— Так, Урчик... Прошу тебе...

— Мене не треба просити. Я роблю все, що можу. Але ж мене не вчили доглядати за маленькими людь-ми.

Марія закрила долонями палаюче передсмертним жаром обличчя, намагаючись зібрати розбурхані думки. Що він каже? Його не вчили... Ну, звичайно, не вчили... Що ж тоді робити?.. В бібліотеці є книги... по догляду за дітьми... Урчик вміє читати...

— Урчик...

— Я слухаю, Маріє...

— Ти зв'язаний з бібліотекою. Ти вмієш читати...

— Наукову інформацію. Але мені це не потрібно. Все записане в моєму мозку.

— Я не про те. В бібліотеці є інформація про виховання дітей... їх треба годувати... і тримати в чисто-ті...

— Я зрозумів. Всяка система потребує енергії. Я спробую зробити те, що ви просите, Маріє... Тільки є одна перепона.

— Яка?.. Урчик... Говори скоріше... бо я... не можу більше...

— Я стою на місці. Я не можу пересуватись.

— Цьому можна... зарадити, Урчик... Візьми одну з прибиральних машин. Вона пересувається... Демонтуй прибиральний механізм... все інше використай для себе... з'єднай із своїм монтажем... у тобі є інформація..

— Я зрозумів, Маріє. Дякую.

— Зараз... Я допоможу тобі...

Марія впала з крісла, підповзла до однієї з ніш. Вона осліпла, морок оточив її суцільним океаном. Звуки згасали, поєднувалися в хаотичну симфонію і відкочувалися в бездонну прірву небуття.

Вона навпомацки знайшла двері ніші, натиснула кнопку. Лець помітно перед нею замерхтіли блискучі деталі прибиральних машин-роботів. Вона витягла одну з них і підсунула до УРа.

— Тепер все гаразд, — почувся голос автомата. — Я виконаю ваше прохання, Маріє. Монтаж забере не більше трьох годин. Діти витерплять стільки?

— Постарайся... скоріше, Урчик, — майже нечутно озвалася жінка. — Там біля них... в пляшках... УП.

— Я знаю, — заспокоїв УР. — Я бачив. Так робив капітан.

— Вірно, Урчик... Дякую тобі... Все інше... прочитай... Поспішай, друже...

Марія звелася на ноги, намацала керівний пульт, ввімкнула зв'язок. Тихо скомандувала:

— Ізолятор. Палату дев'ять...

У каюту ввірвався пронизливий крик дітей. На екрані з'явилося зображення широкого ліжка. На ньому звивалися два маленькі тільця новонароджених, сповитих у білі пелюшки. Вони галасували, вимагаючи їжі, жалібно кривилися, не відчуваючи біля себе теплого тіла матері.

Марія судорожно піднялася, впираючись руками в пульт, сльози відчаю зросили її обличчя.

— Зараз... я зараз, маленькі мої... я прийду... Вона ступила до дверей, забувши про все на світі. Крик дітей, їхній жалібний поклик владно ввірвався в материнське серце, потягнув її до синів.

— Маріє! Не можна, — попередив УР.

Вона не чула слів автомата. Добралася до дверей, простягла руки і впала ниць на порозі. На неї покотилася звідусіль зоряна безодня, заколисалася і поглинула у своє безмежне лоно...

II

УР кілька хвилин дивився червоними очима на тіло жінки. Потім пролунав його дзвінкий голос:

— Маріє! Чому ви не рухаєтесь?

Жінка не відповідала. Вогники автомата тривожно замиготіли. Він сказав сам собі:

— Марія перестала існувати.

Подумавши, додав:

— Треба поспішати.

Він притягнув до себе руками-маніпуляторами прибиральну машину і уважно оглянув її, аналізуючи конструкцію. Потім впевнено розібрав верхню частину, яка, власне, й займалася прибиранням, залишивши підставку з ногами-коліщатами. УР довго розглядав рухову частину

механізму, вивчав систему моторчиків, реле і живлення. Подумавши, збагнув, як можна ввімкнути підставку до своєї системи, щоб перетворювати імпульси-бажання в рух. Для цього треба було попрацювати не менше двох годин.

УР згадав про маленьких людей. Він підняв руку-маніпулятор, ввімкнув систему зв'язку і попросив керуючого робота дати ізолятор, палату номер дев'ять.

Діти знемагали від крику. УР швидко виключив зв'язок, промовив:

— Їхня система потребує енергії. Маленькі люди вимагають живлення. УР зробить все, що необхідно, і прийде до них.

Він підсунувся до інструментальної шафи, відчинив її, знайшов там витки проводів, інструменти, якими користувався капітан. УР подумав, розшукав у своїй пам'яті інформацію про прийом роботи, яку треба виконати. Згадавши все, він хутко почав перебудову підставки. Коли проводи з'єднали руховий вузол "кінцівок" з енергетичним центром автомата, він, піднявшись на руках-маніпуляторах, "сів" на підставку. Наклавши з боків кілька пластинок, УР з'єднав себе з ногами-коліщатами.

— Здається, все, — сказав він, посилаючи в систему руху імпульс-бажання.

Коліщата закрутились. УР швидко помчав до дверей, вдарився об поріг. Сказав:

— Не треба поспішати. УР ще не звик. Необхідне тренування, накопичення досвіду.

Подумавши, УР промовив:

— А тепер — в ізолятор.

Він підкотився до дверей, де лежала Марія. Спрямувавши на неї приймачі радіації, УР відзначив високу активність випромінювання тіла. Він обережно охопив Марію руками, відтягнув її вбік. Подивився на неї, по-думав про те, що треба дослідити її тіло, а також тіла інших космонавтів. Але це потім, після відвідин ізолятора.

УР минув довгий коридор, обмацуючи шлях поперед себе невидимими променями локації. Нарешті він підкотився до круглого люка ізолятора і підняв руку, щоб натиснути кнопку. Потім згадав, що заражений радіа-цією. Він вернувся назад, зайшов у лабораторний відсік і увімкнув аналізаторну установку. Його поверхня справді була радіоактивною. УР увімкнув дезинфекційний пристрій, прийняв потужний газовий душ. Після цього він, вже не вагаючись, увійшов до ізолятора.

Ось і палата № 9. УР відчинив двері. Пронизливі крики маленьких космонавтів оглушили його. УР мит-тю зменшив потужність сприймання звуку, сказав:

— Маленькі люди ще не вміють контролювати витрату своєї енергії. Я згодом навчу їх.

Він підкотився до широкого ліжка, заглянув у нього. Обличчя дітей — маленькі, зморщені — були багровими від натуги. УР поглянув навколо. Рядом із ліжком стояв стілець, а на ньому — два флакони з червоними м'якими наконечниками. УР взяв один флакон, прочитав: УП.

— Марія сказала, що їм треба давати УП, — згадав автомат.

Він сунув м'який наконечник у рот одній дитині, потім другій. Немовлята миттю замовкли, смокчучи приємний напій. Тільки інколи, в паузах між смоктанням, вони ще жалібно схлипували, ніби жаліючись на те, що їх так довго змусили кричати.

УР дивився на них, спокійно мигаючи червоними очима. Він чекав, поки маленькі люди вип'ють усю поживну рідину. Незабаром флакони спорожніли. Але немовлята продовжували смоктати м'які наконечники.

— Рухи по інерції, — вирішив автомат. — Але Марія сказала, що робота буде подвійна. Забезпечувати їх енергією і прибирати.

УР оглянув постіль. Вона була чиста. Але ж Марія даремно б не говорила, подумав УР. Він швиденько розв'язав пелюшку і відзначив, що маленька людина справді не зовсім чиста. Немовля закричало, відчувши дотик металевих рук. УР знайшов поряд із ліжком чисті пелюшки, закрутив у них дитину. Те ж саме він зробив і з другим маленьким космонавтом.

Після цього діти швидко заснули. УР поглянув на них, сказав:

— Їхня система забезпечена енергією. Тепер настав час засвоєння. УР повинен оглянути капітана і космонавтів.

Прямуючи до керівної каюти, він зупинився над тілом Марії, згадав, що знав, про людину і її будову. Він знав дуже мало — тільки те, що стосувалося його взаємин із космонавтами. Тоді УР ввімкнувся в систему біб-ліотеки зорельота, знайшов розділ: "ЛЮДИНА". За кілька хвилин він оббіг електронним променем колосальну інформацію. УР звернув увагу на серію повідомлень про відновлення функцій життя в тілах людей, вражених радіацією. Для цього треба помістити їх, обеззаразивши перед тим, у оточені магнітним полем камери з низькою температурою. УР згадав, що такі камери на кораблі є. Він вирішив повторити досвід тих людей, що вже робили так.

Автомат попрямував до кают-компанії, оглянув кожного космонавта. Довго стояв над тілом капітана. Йому здавалося дивним, що капітан мовчить і не рухається. Він був завжди таким рухливим. Він багато говорив з УРом. УР з готовністю допомагав капітанові в його розрахунках,

миттю знаходячи у своїх електронних надрах все, що було необхідно. А тепер — капітан непорушний. Його система зіпсована. Отже, до роботи.

Робот із допомогою прибиральних машин нейтралізував залишки радіації на предметах і стінах корабля, а потім підняв тіло капітана і покотився до ізоляційних камер...

III

Тіла всіх космонавтів були беззаражені і розміщені в камери з низькою температурою. Після цього УР знову відвідав немовлят. Він знайшов праворуч від ліжка великий балон із рідиною УП. УР націдив їжі у фла-кони, знову натягнув на них м'які наконечники і дав дітям. Наситившись, немовлята заснули.

УР повернувся до керівної каюти, довго стояв біля пульта управління і згадував усе, що стосувалося зо-рельота "Серце" і його завдання.

— Марія казала, що треба повернутися на Землю, — промовив УР. — А. моя інформація говорить про те, що зореліт повернеться до Землі тільки тоді, коли виконає завдання: дослідження планетної системи зірки Еп-сілон Ерідана. Це завдання Космічної Ради Землі. Його треба виконати. А потім я поверну корабель назад. От-же, буде виконано два завдання — Космічної Ради і Марії.

Розв'язавши, таким чином, складне завдання, УР перевірів усі контрольні автомати керування, їхні дані. Корабель летів правильним курсом.

УР знову задумався про мету експедиції. Він перебрав інформацію свого мозку, але в ній не виявилось завдання досліджувати планету. Очевидно, цим повинні були займатися самі космонавти. Але вони не діють, вони непорушні. Тоді хто ж виконає завдання?

УР довго не міг вирішити проблеми. Нарешті, ланцюжок співставлень привів його до думки, що немовлята, яких він годує, в майбутньому стануть дорослими космонавтами.

— Маленькі люди наберуться досвіду, — сказав УР. — Вони познайомляться з інформацією і виконують завдання.

Після цього УР заспокоївся. Він знав, що зробив усе, що міг.

IV

Минали дні. Місяці. Роки.

УР повністю оволодів обов'язками няньки. Він годував дітей, купав їх і навіть прав пелюшки. Всю цю премудрість він вичитав у бібліотеці. Діти росли. Скоро вони вже виростили з пелюшок і почали бігати по палаті. Вони звикли до УРа і навіть гралися з ним. Але автомат не брав участі у їхніх іграх, він лише з подивом відзначає, як багато енергії витрачається маленькими людьми для неосмислених рухів.

УР помітив, що вони різні, хоч і дуже схожі. Він відрізняв їх по запаху, по незначній відмінності у зафарбленні шкіри, очей, волосся. Того, що був трохи темніший, УР назвав Ікс. Того, що світліший, — Ігрек. Вони запам'ятали свої імена і радісно відгукувалися на них.

На другому році польоту УР збагнув, що маленьких людей треба вчити, що треба вкласти в їхні системи інформацію. Але як? Адже в них інша будова, ніж в УРа, і їм потрібна своя, людська, інформація.

УР згадав, що на кораблі є фільмотека. Там, на плівках, записані рухливі зображення подій із життя людей. Автомат переглянув і відібрав деякі з них. На них були записані уроки навчання для дошкільнят.

УР змонтував у палаті кінопроектор, запустив перший фільм. Ікс та Ігрек, побачивши на екрані постать жінки, яка дивилася на них і щось говорила, радісно кинулися до неї. Але вони зіткнулися з холодною поверх-нею екрана. Діти здивовано відступили, знову підійшли ближче. Жінка, як і раніше, не виходила до них, вона перебувала у білій рамці.

Діти довго плакали від образи, а УР стояв над ними, не розуміючи, чого їм треба. Він знову ввімкнув кі-нофільм, але маленькі космонавти не хотіли дивитися на нього.

Та минули дні, і дітям забажалося знову поглянути на постать, яка була такою хвилюючою і рідною. Во-ни показали УРу на кінопроектор. Автомат охоче ввімкнув апарат. На цей раз діти сиділи спокійно і дивилися на жінку. Вони уважно прислухалися до її слів, намагаючись зрозуміти, чого вона хоче...

Минав час. Діти вже повторяли багато слів, які промовляла жінка. Вона називала ймення предметів, іс-тот, вона показувала маленьким учням чудові краєвиди Землі — ліси, океани, чарівні ріки і золоті моря хлібів, потужні заводи і лабораторії, сквери з веселою дітворою і світлі класи у школах.

Діти почали розмовляти. УР, нарешті, впустив їх в інші приміщення, але не дозволив нічого чіпати на пультах управління. Близнята з подивом дивилися на зоряне небо за ілюмінаторами, запитували:

— Урчик, а чого тьотя нам показує і воду, і ліс, а тут тільки зірочки сяють?

— Вода і ліс на Землі, — пояснював УР. — Земля — це наша планета.

— А де вона, Урчик?

— Далеко, серед зірок.

— А ми побачимо її?

— Побачите. Але не скоро. Спершу треба побувати на іншій планеті.

— На іншій Землі?

— Так.

— А для чого?

— Є таке завдання. Ви потім узнаете.

— Урчик! А живої тьоті тут немає? Чого вона лише на екрані? Чому вона не показується нам?

УР подумав над цим запитанням, завагався. Якесь сплетіння асоціацій не дозволяло йому сказати, що на кораблі були живі космонавти, що вони загинули. І тому автомат відповів:

— Ви одні тут, Ікс і Ігрек. Вам Земля дала завдання. Незабаром я скажу вам про нього. А тьотю слухай-теся. Вона вчить вас, щоб ви зрозуміли завдання.

V

Пішов п'ятий рік. Зореліт "Серце" наближався до системи зірки Епсілон Ерідана — мети подорожі. Ур-чик перевірів дані всіх вузлів корабля і ввімкнув автомати гальмування. Телескопічні установки зорельота свідчили, що біля зірки є планета. Після розрахунків УР спрямував корабель до неї. При підході до планети він дозволив Іксу та Ігреку сидіти у кріслах пілота і штурмана. Вони дивилися на екрани перископів, захоплено вигукували:

— Дивись, дивись — яка здорова куля!

— Вона роздувається!

— То не куля, — пояснював УР, — то планета, до якої ми летимо.

— Інша Земля? — запитували діти.

— Інша.

— Вона така сама, як і наша?

— Побачимо. Ми для цього й прибули сюди.

Зореліт пробив хмари і помчав над планетою. Внизу виднілися темні простори океану, синюваті звиви рік, масиви лісів і хребти високих гір. УР увімкнув приймачі енергії всіх частот, виділив хвилю, на якій було зловлено на Землі сигнали. Прилади відзначили, що ритмічні сигнали набули величезної сили. Вони стали особливо потужними тоді, коли зореліт пролітав над широким плоскогір'ям. Зробивши ще один виток навколо планети, УР дав команду вести корабель на посадку. Керівні автомати слухняно виконали наказ.

Діти здивовано і злякано дивилися в перископ, тривожно запитували УРа:

— Ми падаємо?

— Ні, сідаємо на планету.

— Ми не розіб'ємось?

— Ні. Сидіть спокійно.

— А що це таке — широке і синє?

— То океан.

— А на Землі він інакший!

— Бо ви бачили його із берега.

— А це що — зелене?

— Ліси.

— А в них є звірі, як на Землі?

— Напевне, є.

— Ой, як здорово! — вигукував Ігрек.

— От би походить у них! — вторив йому Ікс.

— Ще походите, — запевняв УР. — Не заважайте.

Зореліт, здригаючись від потужних потоків повітря, повільно опускався серед плоскогір'я, недалеко від дивовижної, високої конічної споруди...

VI

Діти захоплено визирали в ілюмінатори, оглядали місцевість. Вони бачили зарості густих дерев, білосніжні вершини гір, золотий диск тутешнього сонця. Все це було дуже схоже на те, що вони спостерігали у фі-льмах про Землю.

— Урчик, — просили вони свою няньку. — Ми погуляємо в лісі. Ми ж бачили — діти на Землі гуляють у лісах.

— Подождіть, — попередив УР. — Тут може бути небезпечно. Я мушу все перевірити сам.

Він спустився вниз, закривши перед тим дітей в ізоляторі. Перейшовши у вихідний шлюз, продезинфікував його і вийшов назовні. Пересуватись було важко. Під ногами-коліщатами відчувалася не гладенька підлога приміщень зорельота, а нерівний скелястий ґрунт. Але УР не звернув на те уваги. Йому треба було будь-що оглянути дивну будівлю, звідки чулися сигнали.

Конічна будівля стояла за півкілометра від зорельота. УР наблизився до неї, оглянув її поверхню у спект-рах різних променів.

— Безумовно, штучного походження, — заявив він сам собі. — Це і є те, що бажала знайти експедиція.

Урчик побачив угорі велетенські рефлектори. Їх було три. Вони поволі оберталися, спрямовуючи свої чаші в небо.

— Антени спрямованої дії, — відзначив УР. — Можна повертатися до корабля. Розумні істоти в системі зірки Епсілон Ерідана є.

Автомат рішуче попрямував назад. По дорозі він заглянув у невеликий лісок, дослідив кілька дерев. Зне-нацька з-за скелі на нього кинулася якась істота. Вона була разів у п'ять більшою за УРа. Автомат під її вагою впав додолу, промовивши при цьому:

— Це жива істота. Вона хижа.

УР відчув, як могутні кінцівки істоти обплутують його, як до металу коробки присмоктуються якісь неприємні щупальця. Він дав наказ своєму

захисному центру — включити струм високої напруги на зовнішній покрив. Істота з ревом відскочила, закрутилася на місці, розкидаючи кругом себе каміння, і сконала. УР підійшов до трупа, оглянув його, сказав:

— Її система зіпсувалася. Вона сама винна. УР не хотів поганого.

Входячи до шлюзу корабля, УР рішуче заявив сам собі:

— Дітей поки що випускати не можна. Це небезпечно для них. Тіла малих космонавтів не захищені. Хай трохи підростуть.

VII

Минуло ще десять років. УР терпляче ждав і виховував дітей. Вони стали вже високими, сильними, май-же такими, як і дорослі космонавти, що колись повели зореліт із Землі. УР із подивом відзначив, що Ікс схожий на капітана, а Ігрек — на Марію. Він сказав:

— Очевидно, тут діяв принцип стандарту. Ікс схожий на капітана, а Ігрек — на Марію.

Юні космонавти вже самі орієнтувалися у складних системах корабля, вивчали науку Землі. Вони жадібно поглинали могутній потік неосяжного знання, засвоювали його. Вони з тривогою і хвилюванням спостерігали за життям Землі, яке виникало перед ними в численних фільмах, узятих космонавтами з рідної планети. Ікс та Ігрек нарешті зрозуміли, що не вони і не УР одержали завдання летіти в іншу зоряну систему, що на кораблі мусять бути інші істоти — люди. І тоді юнаки рішуче приступили до УРа, який уникав розмови на цю тему.

— УР, ми вже не маленькі, — сказав Ікс. — Ми вирахували. Зореліт вилетів із Землі раніше, ніж ми на-родилися. Значить, ми виникли на зорельоті. Де наші батьки?

УР довго не відповідав. Нарешті він сказав:

— Так. Ви вже дорослі люди. Я скажу. Ви виникли на зорельоті. Корабель вели ваші батьки та інші лю-ди. Зореліт потрапив у потужний потік радіації. Всі вони загинули. Залишилися тільки ви в ізоляторі. Все інше ви знаєте. Я вирішив вести корабель далі і виконувати завдання Землі.

— І виховав нас? — прошепотів Ігрек. — Який же ти молодець, УР.

— Чому молодець? — здивувався УР. — Я лише виконав завдання Марії.

— Хто така Марія?

— Ваша мати. Це її воля виховала вас. її воля, втілена у мене. І розум людей, які створили мене.

— Ти просто дуже скромний, УР, — озвався Ікс. — Ти міг би бути хорошою людиною.

УР промовчав. Він не знав, що значить бути людиною. Він подумав, заявив:

— Коли вернемося на Землю, я ще дещо відкрию вам. А поки що — закінчимо цю розмову. Пора виконувати завдання Землі.

VIII

Одягнувшись у скафандри і захопивши ядерні випромінювачі, юнаки попрямували до кінчної будівлі. Кілька місяців, день за днем, вони досліджували її, намагаючись проникнути за товсті металічні стіни. Нарешті це їм удалося. У глибині споруди, серед сферичної зали, вони

знайшли багато різних автоматів, приладів, зраз-ків виробів і коробок із плівками та барабанами. Після консультації з УРом юнаки вирішили, що цей склад за-лишили на планеті розумні істоти з іншої зоряної системи, бо в системі зірки Епсілон Еридана розумного життя не виявилось. Напевне, колись тут була експедиція з іншого світу і вона залишила будівлю та склад для тих, хто коли-небудь прибуде сюди, або для майбутніх розумних істот цієї системи. Юнаки захопили всі експонати складу, повантажили їх у зореліт. Крім того, вони зібрали велику колекцію мінералів, рослин та деяких тварин. Завдання Землі було виконано. Тепер можна було вирушати назад. Так заявив УР.

Юнаки зайняли місця штурмана та пілота і схвильовано переглянулись. Очі космонавтів були наповнені сльозами. Ікс прошепотів:

— Невже ми побачимо Землю... рідну планету?

— Що значить невже? — озвався дзвінким голосом УР. — У нас є корабель. Є паливо. Є розрахунки ма-ршруту. Згідно теорії ймовірності...

Юнаки щасливо засміялися, вдячно поглянули на УРа і, не дослухавши його до кінця, ввімкнули систему старту корабля...

ІХ

Всесвітній зв'язок передавав по всій Землі:

— Люди Землі! Велике щастя! Зореліт "Серце", який ми вважали загиблим, повертається із запізненням на десять років. Він опускається на космодром у Памірі, звідки й стартував двадцять чотири роки тому. Отже, космонавти живі. Готуйтеся зустрічати героїчних синів і дочок планети, люди Землі!..

Голова Космічної Ради і десятки вчених вилетіли швидкісними повітряними лімузинами до Паміру. Коли вони прибули на космодром,

зореліт "Серце" — потемнілий, із вм'ятинами на корпусі — вже приземлився по-середині гігантського майдану.

Схвильовані вчені ждали. В основі корабля відчинився люк. Звідти вийшло двоє людей. Потім з'явилася якась невисока, чотирикутна постать. Вчені здивовано презирнулися.

— Що таке? — запитав Голова Ради. — Їх лише два. І ще якась дивна істота. Може, це — представник іншої планети?

— То не істота! — раптом скрикнув один з інженерів космодрому. — То Універсальний Робот — УР. Тільки раніше він був непорушний, а тепер пересувається сам.

Вражені вчені кинулися назустріч космонавтам. Наблизившись до них, вони зупинилися, зовсім спантеличені. Перед ними стояли, ніяково і привітно посміхаючись, два незнайомі юнаки.

— Хто ви? Де командир корабля Полум'яний? — запитав Голова.

— Екіпаж помер, — озвався УР. — Це — діти капітана і Марії.

— Я Ікс, — промовив один юнак.

— Я Ігрек, — озвався другий. І скромно додав: — Завдання Космічної Ради планети Земля виконано...

Х

Ікс та Ігрек стрімголов бігли по коридору інституту біології. Вони забули про все. Краса Землі, велич океанів, чудеса людського генія, урочисті зустрічі з людьми— все це блідло перед наступною зустріччю з бать-ками. Після багатомісячної боротьби з наслідками радіації вченим з

інституту біології удалось воскресити всіх космонавтів. І тепер, сьогодні, юнаки побачать Сергія Полум'яного — свого батька, і Марію — матір, чиє серце незримо супроводжувало їх у титанічному польоті серед зірок.

УР хутко котився по коридору слідом за юнаками, бурмотів:

— Як завжди, вони не вміють доцільно витратити свою енергію.

Та Ікс і Ігрек не звертали уваги на його слова. Вони рвучко відчинили двері в палату. Там, на ліжках, лежало двоє — жінка і чоловік. Біля них стояв і хитро посміхався молодий кароокій лікар. Він поглянув на хворих, сказав:

— Ну, приймайте гостей, розбирайтеся самі...

І вийшов.

Марія затремтіла, поблідла, підвелася з ліжка. Вона з мукою і надією дивилася на незнайомі і рідні до болю обличчя юнаків і нічого не могла збагнути.

— Що це? Хто ви?.. — прошепотів Сергій Полум'яний.

— Ми — ваші сини, — несміливо промовив Ікс, а Ігрек прошепотів:

— Мамочко... Татку...

Четверо кинулися один до одного, завмерли в обіймах. Смерть не могла роз'єднати їх. Через провалля космосу, через зоряні хащі, через мільйони перепон, через темряву небуття гаряча любов сердець знову з'єднала їх у пориві великого щастя.

Марія дивилася на сяючі очі синів, цілувала їх, плакала і без упину запитувала:

— Як же так? Чому ми живі? А хто вас урятував?

І сини відповіли їй:

— Ось поглянь. Він теж прийшов. Це — наша нянька. Якби не він — ми б не зустрілися ніколи...

Марія поглянула і щасливо засміялася. Біля дверей стояв УР. Він автоматично заявив:

— Капітан рухається. Марія також. Їхня система відновлена. Можна знову летіти в космос. УР готовий.

— Друже мій, — ніжно сказала Марія. — Значить, ти все зробив. Ти виконав моє прохання. Від усього серця дякую тобі, чудесний, любий Урчику...

УР задоволено мовчав, блимаючи червоними вогниками очей.